

1.1. De problematische definitie van het woord ‘dramaturgie’

Het definiëren van de term ‘dramaturgie’ is een problematisch gegeven. Zelf wanneer ik me beperk tot het begrip dramaturgie binnen de context van het theater – en daarmee de context van film, dans, opera, televisie en audiovisuele media buiten beschouwing laat –, is het discours rond het begrip dramaturgie complex. Het bevat veel tegenstellingen en in plaats van een heldere definitie zijn er hoofdzakelijk omschrijvingen over en vanuit verschillende theaterpraktijken. Daarom lijkt het me interessant om bij het opstellen van een werkdefinitie te vertrekken vanuit deze problematiek. Hier zal ik eerst kort op ingaan, van waaruit ik zelf een scheiding zal maken tussen ‘dramaturgie in de brede zin’ en ‘dramaturgie in de engere zin’.

Om niet alleen het begrip, maar ook het discours rond het concept ‘dramaturgie’ inzichtelijk te maken, zal ik vertrekken vanuit een definitie die Mirriam Schutgens opstelt in haar doctoraalscriptie over dramaturgie. Ze erkent het gebrek aan een heldere omschrijving van het begrip dramaturgie, en beschrijft dramaturgie als volgt:

“Algemeen gesteld is dramaturgie: *theorie van het drama*. [...] In onze tijd begint dramaturgie bij het denken over theater, waarbij we op de eerste plaats de vragen stellen: *hoe geven we betekenis aan het theater in onze samenleving en waarom?*”¹

De problematiek bevindt zich precies in de zin ‘dramaturgie is de theorie van het drama’. Niet alleen werpt dit kritische vragen op over wat ‘drama’ (en in het verlengde daarvan theater) is of kan zijn, maar twee andere kritische noten kunnen ook direct geplaatst worden bij dit statement. Deze zijn ‘Welke theorie van het drama?’ en ‘Wat is theorie in relatie tot drama?’ Het is onjuist om te stellen dat er één theorie van het drama zou bestaan. Daarnaast is het onjuist om te stellen dat binnen het theater enkel ‘drama’ te maken heeft met dramaturgie. Daarom stelt Schutgens dat dramaturgie begint het stellen van vragen. De theorie waarop Schutgens doelt, is de theorie die zich bezighoudt met het beantwoorden van de vragen “*Hoe geven we betekenis aan het theater in onze samenleving en waarom?*”² Met andere woorden; het gaat niet zozeer om de theorie die theater voorschrijft of voortbrengt, maar om de praktijk van het theoretiseren

¹ Mirriam Schutgens, *Dramaturgie en dramaturg, een onderzoek naar de ontwikkeling van het begrip dramaturgie en de functie van de dramaturg*. Amsterdam: Instituut voor Theaterwetenschap, 1991. Doctoraalscriptie, 1. (Cursivering in het citaat zijn aangebracht door I. Spoor.)

² Idem.

van theater. In deze zin kan ik vier kernvragen onderscheiden die de kern van dit theoretiseringsproces kenmerken:

1) *Hoe geven we betekenis aan theater?*

Deze vraag identificeert theater als iets waaraan ‘betekenis’ moet worden toegekend. Hierdoor baseert dramaturgie zich op de kennisdomeinen van communicatietheorieën, taalkunde, theorieën over tekensystemen (zoals semiotiek, semiologie, iconologie), kunstfilosofie (allereerst esthetica, maar ook ontologische filosofie stromingen als hermeneutiek, fenomenologie en structuurfilosofieën zoals (post-)structuralisme en deconstructie) en andere wetenschapsdisciplines die zich bezighouden met de notie van ‘betekenis’.

2) *Hoe geven we betekenis aan theater (als voorstelling) in onze samenleving?*

Hierbij moeten we het woord theater opvatten als voorstelling. Geherformuleerd luidt deze vraag: ‘Hoe interpreteren wij een voorstelling vanuit onze standpuntgebondenheid in onze samenleving?’ Om een antwoord te vinden op deze vraag, kan de ‘theorie van het drama’ zich onder andere uitbreiden tot de domeinen van de sociologie, psychologie, culturele wetenschappen, geschiedwetenschappen en ethiekfilosofie. Daarnaast is een deel van deze vraag te beantwoorden wanneer hij in verband wordt gebracht met elke andere kunstvorm, omdat hij ons dan vertelt wat theater anders maakt dan bijvoorbeeld moderne schilderkunst.

3) *Hoe geven we betekenis aan theater (als instituut) in onze samenleving ?*

Wanneer we theater in plaats van encenering opvatten als ‘instituut’, is de vraag als volgt te herformuleren: ‘Hoe geven we betekenis aan theater als instituut in onze samenleving?’ Hierdoor strekt de ‘theorie van het drama’ zich nog verder uit naar de economie, de politicologie, mediawetenschappen en zelfs domeinen als ruimtelijke ordening en architectuur.

4) *Hoe geven we betekenis aan theater in onze samenleving en waarom?*

De waarom-vraag is belangrijk, omdat hij het reflectieve karakter van het theater bevraagt. Het onderzoekt waarom iets betekenis oplevert, waarom iets geïnterpreteerd wordt vanuit een sociaal-culturele achtergrond, waarom het instituut theater betekent wat ze betekent en waarom theater op zich betekenisvol is. Daarnaast is deze waarom-vraag ook een vraag op metaniveau, die reflectie biedt op alle domeinen waarmee de bovenstaande vragen worden beantwoord. Het is deze waarom-vraag binnen de ‘theorie van het drama’ die maakt dat theater een wisselwerking kan aangaan met dat wat haar

betekenis genereert. Op deze manier kan theater als een spiegel voor de samenleving, wetenschap of kunst werken.

Uit deze analyse van een ogenschijnlijke eenvoudige vraag, blijkt dat het concept ‘dramaturgie’ een zeer groot kennisoppervlak beslaat, dat onmogelijk binnen een theorie of zelfs theoretisch kader is te vatten. Dramaturgie als theorie is altijd ultra-multidisciplinair. Dit enorme multidisciplinaire karakter maakt het onmogelijk om dramaturgie in zijn volledigheid te vatten. Daar komt nog eens bij dat dramaturgie niet uitsluitend een theoretische kant, maar ook een creatieve kant kent, die voortkomt uit de artistieke context waarin het wordt ingezet. Dramaturgie kent geen epistemologie zoals een theorie dat kent, omdat dramaturgie niet zoekt naar enige vorm van waarheid of objectieve kennis. In plaats daarvan zet het kennis, in de meest ruime zin van het woord, in als instrument voor artistieke doeleinden. Het is daarom dat Schutgens constateert dat dramaturgie in alles voorkomt is wat ook maar zijdelings met theater te maken heeft:

“Doordat dramaturgie begint bij het denkproces over het ensceneren van voorstellingen is het niet alleen inherent aan alle theaterensceneringen maar doet het in feite ook iedereen die zich op het artistieke vlak hiermee bezighoudt meer of minder aan dramaturgie.”³

Dit gegeven dat iedereen zich in feite met dramaturgie bezighoudt, brengt maakt dat de positie van de dramaturg problematisch wordt.

³ Idem.